

# Invasió subtil: «cosmopolitisme» i substitució cultural

RAMON MONTON



Ramon Monton. Tardor del 2004

**Per a exterminar un poble, no cal matar cadascun dels seus membres, n'hi ha prou destruint la seva capacitat d'autoestima; n'hi ha prou fent que la comunitat que el constitueix s'arribi a convèncer que la seva cultura és inútil.**

(Johnny Depp)

**M**'he permès d'utilitzar el títol d'un conte de Pere Calders per a fer referència a una sèrie de fenòmens lligats als processos de substitució cultural que uns quants autors han analitzat des de diversos vessants amb rigor i valentia<sup>1</sup>. Sense menystenir l'efectivitat de l'aniquilació física, l'agressió militar, el terror i la repressió política com a instruments destructors d'una identitat i com a pas previ i necessari per a la imposició de la nova identitat que es pretén implantar, aquestes pràctiques cruentes van sempre acompanyades de mecanismes i estratègies més subtils d'infiltració ideològica, control social i guerra psicològica, coses que constitueixen el nucli, menys espectacular i visible, perquè no

deixa cap rastre de sang, d'un típic procés de substitució cultural, d'altra banda, de tots els processos colonials<sup>2</sup>, una veritable «reprogramació» que Josep Huguet ja va detectar amb encert i ironia l'any 1988 en el seu llibre acabat de redactar el dia de la segona «fiesta nacional de España»<sup>3</sup>, un recull de tòpics i mentides espanyolistes que, a còpia de repetir-les, seguint la coneguda fórmula de Goebbels, s'han convertit en veritats en les ments dels malalts d'autoodi i de més d'un despistat.

Dins aquests mecanismes i estratègies hi ha tota la xerrameca políticament correcta i en aparença innòcua sobre la modernitat, el progrés, la pluralitat, el cosmopolitisme, el

mestissatge, la multiculturalitat i el multilingüisme, entre altres subterfugis i eufemismes que donen cobertura conceptual a tota mena d'infàmes<sup>4</sup>. Un bon antídoto o arma metodològica és desconfiar de tots els actes, festes, fòrums i martingales que girin a l'entorn de les «llengües», les «cultures» i els «ciutadans», en plural, perquè sovint acaben implicant un misteriós arraconament de la nostra llengua, de la nostra cultura i del nostre poble, en singular.

### «Barcelona tiene poder»

La Barcelona socialista o «tristpartita» (el matís em sembla irrellevant), la ciutat hispanoamericana, oberta, inte-

<sup>1</sup> Cal destacar els estudis del psicòleg Quim Gibert, com la seva aportació al volum *Autoestima i Països Catalans*, La Busca, 2003, la remarcable contribució del sociolingüista Bernat Joan, l'esgarrifosa anàlisi del blaverisme de Vicent Bello en *La pesta blava*, Eliseu Climent, editor, 1988, i obres que desemmascaren sagnantment el presumpte progressisme de l'esquerra espanyolista com *El País*, «la quinta columna», de Josep Palou, Edicions Documenta Balear, 1999, entre altres.

<sup>2</sup> Com ens recorda Albert Memmi en el seu *Retrat del colonitzat*, l'objectiu d'aquestes estratègies és aconseguir que el poble ocupat, privat de símbols de prestigi propi, arribi a avergonyir-se de la seva identitat i acabi odiant-la, alhora que es desvia per assumir la identitat del colonitzador, de manera que es converteix en un perfecte candidat a l'assimilació.

<sup>3</sup> Josep Huguet, *L'espanyolisme de la A a la Z. Guia pràctica*, El Llamp, 1989. Inclou un pròleg antològic que es diu «Com esdevenir espanyolista en set dies», en què proposa dedicar les jornades, successivament, a la desintoxicació nacionalista; a la reprogramació; al contacte amb els espanyols postissos i els genuïns; a educar els reflexos antinacionalistes; a civilitzar la Catalunya rural, antropològica, anacrònica, tronada i localista i a contribuir teòricament a la modernització de Catalunya.

<sup>4</sup> Com va dir Confuci a un jove príncep: «Domina el llenguatge i dominaràs el món.» Citat per Albert Sáez en «Mestissatge, pillatge i ultratge», *Avui*, 19-9-2004.

gradora, mediterrània i olímpica de Pasqual Maragall, que volia inventar una bandera i un himne per a la seva Corporació Metropolitana abans de ser president de la Generalitat; la «millor ciutat del món» (Joan Clos); «l'única ciutat real que apareix en el *Quixot*» (Canal Cultura, publicació digital de l'Institut de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona) és, en realitat, una ciutat cada vegada més inexistent, no sols pel procés d'anorèxia demogràfica que pateix, sinó per l'estratègia sistemàtica de despersonalització a què l'han sotmesa els seus governants, fins a convertir-la en una Cosmòpolis que és la capital d'un país de les meravelles que fabriquen cada dia els ideòlegs del poder, una mena de «no-lloc» asèptic com la sala d'espera d'un aeroport<sup>5</sup> que, en ser buidat de continguts identitaris i d'història, esdevé un terreny adobat per a la implantació de continguts forans. Més decidit que els dirigents de l'acomplexat «oasi català» convergent, l'Ajuntament de Barcelona ha convertit en fets d'una estranya normalitat poder escoltar flamenc davant la catedral, sentir pregons de festa major en castellà perquè «tothom l'entén», inaugurar fòrums «universals» amb manifestacions culturals andaluses, considerar literatura catalana la que fan els escriptors locals que escriuen en castellà i omplir l'agenda d'actes de la festa major de grups de «rock de barri» o «so de Barcelona» que s'expressen, naturalment, també en castellà, de manera que si Catalunya era un oasi abans de l'arribada al poder dels «progressistes»<sup>6</sup>, Barcelona fa molts anys que és un desert, almenys des del punt de vista de la catalanitat. No és casual que la immensa majoria de grups de rock català siguin de «comarques» o de la resta dels Països Catalans.

La tasca que han dut a terme els socialistes durant els darrers vint-i-cinc

anys té el dubtós honor de ser una continuació de l'obra franquista, tant pel que fa al porciolisme urbanístic com també perquè ha consistit a aplicar un programa de desnacionalització de Barcelona i exportar-lo a la resta de Catalunya amb la intenció de diluir-la progressivament en una gran àrea metropolitana<sup>7</sup>, envoltada d'un immens parc temàtic d'esbarjo barceloní sense personalitat, ni història, ni projecte de futur que no siguin els productes tipus Fòrum fabricats pels governants: una massa indiferenciada de ciutadans desarrrelats i vulnerables a les fallàcies espanyolistes, propagades pels mitjans de comunicació «amics»<sup>8</sup>, els quals, amb el seu pes demogràfic, consoliden les inèrcies creades pel franquisme i per la Transició, és a dir: que el simple funcionament automàtic d'una realitat creada en contra nostre ens pot acabar aniquilant. Això es referia Vicent Bello<sup>9</sup> quan afirmava que, amb uns quants anys més d'Estat centralista i d'hegemonia social, econòmica i cultural espanyolista, la qüestió nacional podria quedar liquidada.

### Benvinguts a Cosmòpolis

No fa gaire, en un bar històric de deliciosa ambientació francesa que ha sabut conservar el seu encant al cap dels anys, malgrat els estralls de la mo-

dernor en tota la ciutat, una amiga francesa coincidí amb mi a valorar que el nivell de conservació del patrimoni històric i cultural, incloent-hi els cafès i locals amb tradició i caràcter, diu molt del grau d'autoestima d'un poble, de la mateixa manera que el poc respecte, la



Detall del monument a Colom (Barcelona)

ignorància, l'enderroc i la modernització compulsiva demostren el seu grau d'autoodi. Què hauríem de dir, doncs, de la relació del nostre poble o, més concretament, dels nostres dirigents, amb la llengua i la literatura del país? ¿N'estan orgullosos i, en con-

<sup>5</sup> Vegeu en aquest sentit l'article de Vicenç Villatoro, «Paisatges d'hivern. La barbaritat de fer un pessebre sense pessebre o una truita sense ou», *Avui*, 2-1-2005, sobre la polèmica generada per la recomanació de l'ajuntament de Barcelona a les escoles bressol que no fessin pessebres ni ensenyessin cançons nadalenques per no «ferir la sensibilitat dels nousvinguts». És un cas flagrant i ridícul d'autoodi i «progressisme» mal entès que encara no ha estat desmentit.

<sup>6</sup> Durant la campanya electoral del setembre de 1999 un cartell de Maragall i els seus «Ciutadans pel canvi» enganxat a l'estació de metro de la plaça de Lesseps de Barcelona ja anunciava: «Contigo cambiaremos Catalunya». Suposo que perquè no la conegués «ni la mare que la va parir», com va proclamar alegrement el candidat.

<sup>7</sup> L'estiu de l'any passat vaig llegir que, a la «tercera corona metropolitana», és a dir, en la terminologia de Pau Vila, al Penedès, la pressió constructora va reduint els espais de conreus i, per tant, en fa desaparèixer les vinyes, fent perillar el futur del xampany català (veg. *Avui*, 15-8-2004).

<sup>8</sup> El dia 5-5-2004, en una carta a la «Bústia» de l'*Avui*, un suposat votant d'ERC manifestava el seu entusiasme per la Feria de Abril perquè, deia, «hem de ser interculturals i internacionals» i rentar la imatge del «nacionalisme essencialista». Això em va recordar el cas d'una amiga meva a qui, literalment, se li va girar el cap de tant llegir *El País* i es convertí en una fúribunda «antinacionalista».

<sup>9</sup> En la seva obra *La pesta blava*, que ja he esmentat.

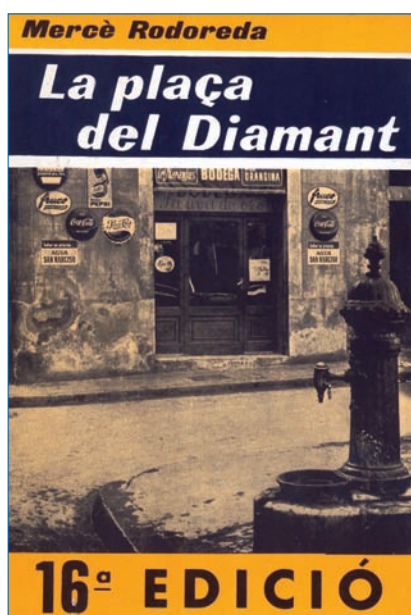


seqüència, dediquen els màxims recursos possibles a fomentar-ne la difusió i el prestigi o fan una altra cosa?

L'escriptor, assagista i traductor Sam Abrams parlava en un article<sup>10</sup> sobre Cosmòpolis, nom de la «festa literària» biennal que organitza el Centre de Cultura Contemporània de Barcelona, la tercera edició de la qual serà excepcionalment aquest any per fer-la coincidir amb la celebració de l'Any del Llibre que promou l'Ajuntament de Barcelona<sup>11</sup>. En el seu article, Abrams recomanava als organitzadors de la festa literària cosmopolita que, abans de l'edició següent, fessin un curs accelerat de cultura literària catalana, en comprovar «la inexplicable marginació» a la qual havia estat sotmesa la cultura catalana en el certamen. La primera edició de la festa –continua dient Abrams– ja va suscitar dures crítiques, i els organitzadors van prometre «esmenar aquest aspecte en futures convocatòries». Però, segons l'articulista, aquesta millora es va limitar a tractar la cultura catalana de tres maneres: ignorant-la, recloent-la en un gueto i suplantant-la amb el típic recurs babèlic de convidar escriptors en castellà en representació de la literatura catalana, de manera que la festa, amb l'aclaparador predomini de participants forasters, esdevingué una apoteosi grandiloqüent del provincianisme (segons Josep Ramoneda, director del centre, «un certamen de literatura universal») en què els participants se'n van anar de Catalunya ignorant la realitat del país i sense haver tingut gaires opcions d'entrar en contacte amb els autors d'aquí, per l'estranya dicotomia que fa inconciliables per a «cosmopolites» com Ramoneda conceptes com tradició i modernitat, arrelament i universalitat, nacionalisme i cosmopolitisme, encara que es puguin enriquir recíprocament, com demostra el cas de tants escriptors, intel·lectuals i creadors de tot arreu.

Però, aquesta marginació que denunciava Abrams ¿és un simple accident, un cas excepcional, una anècdota provocada per la poca eficiència

d'uns organitzadors o, més aviat, una pràctica habitual en el món de la gestió cultural i els mitjans de comunicació? Quin tractament rep la nostra cultura (i quan dic la nostra cultura vull dir la *nostra* cultura) per part de les institucions i els mitjans, després de l'intent genocida perpetrat pel franquisme i la normalització de la anormalitat que consolidà la Transició? Davant la realitat inqüestionable d'un procés de substitució cultural i lingüística en l'àmbit dels Països Catalans, més o menys avançat segons el territori de què parlem, què fan els nostres representants polítics i els nostres *mass-me-*



*dia* per a invertir-ne la tendència? Per a aturar el procés, caldria crear les condicions més propícies perquè la llengua i la cultura catalana tornessin a ser les predominants, començant per una percepció social generalitzada del caràcter inevitable i imminent d'aquest predomini, perquè, mentre la població entengui que la llengua del poder (polític, empresarial, judicial, policial) i de l'èxit (Beth Rodergas i altres joves catalans que han «saltat a la fama» cantant en castellà) és una altra, totes les campanyes institucionals que diguin «Tu ets mestre» per a animar la gent a parlar en català als nous immigrants tindran una incidència reduïda. Quan

un escriptor que escrivia en català guanya un premi important i ben dotat econòmicament, que guardona obres escrites en castellà, sorgeix una pregunta clau per a una veritable normalització lingüística: en quina llengua és possible guanyar-se la vida o arribar al nivell màxim de realització dels propis potencials humans? Si la resposta és «el català», això vol dir que anem pel camí correcte.

Però no sembla que les coses vagin ben bé per aquí. El document apòcrif sobre els mitjans de comunicació a Catalunya, que provocà la caiguda de Miquel Sellarès, posava en relleu, d'una manera políticament força incorrecta, una sèrie de qüestions que se saben o s'haurien de saber: per exemple, que la Generalitat, amb la seva política de subscripcions, no afavoria pas les publicacions en català, sinó més aviat al contrari. Altres institucions tripartides, com l'Ajuntament de Barcelona, també haurien de fer públiques les seves xifres pel que fa a aquest apartat.

I, quant al tractament dels mitjans (majoritàriament en castellà o pensats des d'una òptica inequívocament espanyolitzadora) de la nostra cultura, puc esmentar-ne un cas significatiu: la consideració que dedicà la premsa més o menys barcelonina al lliurament dels Premis de la Crítica Serra d'Or de l'any passat: l'*Avui* n'informà en un racó de pàgina, sense fotografia, en una breu crònica anònima i comprimida per la pàgina i mitja en què es recordava el primer aniversari de la mort de Terenci Moix<sup>12</sup>, escriptor català que triomfà en castellà; *La Vanguardia* i *El País* hi dedicaren dos breus<sup>13</sup>; *El Periódico*, res de res, perquè li devia faltar espai per a les fotografies de Beckham, els toreros, els *cantaores* assassins i altres temes de més actualitat.

Tot plegat potser no és tan estrany, si recordem el comentari de Joan Sales sobre el silenci amb què la crítica de l'època va acollir *La plaça del Diamant* de Mercè Rodoreda: «No és per a nosaltres cap sorpresa; d'ençà d'un quart de segle, estem avesats a aquest silenci tan glacial com significatiu en-

<sup>10</sup> «Kosmopolis/Cosmòpolis?», *Avui*, 23-9-2004.

<sup>11</sup> Sobre quin és el Llibre i cap on es podria orientar aquest Any, vaig llegir que els Reis d'Orient ja en van avançar alguna cosa en la cavalcada d'enguany en incloure-hi una carrossa dedicada al *Quixot*, perquè algú ha considerat que la millor manera de «potenciar i consolidar l'històric lligam entre Barcelona i els llibres» és organitzar diverses activitats sobre Cervantes coincidint amb el quart centenari de la seva obra més famosa. L'escriptor Carlos Ruiz Zafón presentava la celebració a Madrid amb aquestes paraules: «En dies de soroll i pólvora, Barcelona vol que la fúria del diàleg i de la pau dinamiti prejudicis i fronteres.» Ignoro el significat de les seves violentes declaracions i a quins prejudicis i fronteres es referia, però tenint en compte segons quins precedents, potser és per a posar-se a tremolar.

torn de quasi totes les obres catalanes ambiciosos que van apareixent. Forma part d'una vasta maniobra (només els cànchids sense remei poden no haver-se'n adonat encara) encarrilada a fer arrelar entre nosaltres una altra literatura en substitució de la pròpia.»

I si hem de parlar de TV3, que ja va néixer amb la xacra provinciana d'evitar com fos el perill de ser acusada (pels espanyols) de «televisió antropològica»<sup>14</sup>, el relatiu pluralisme que hi havia abans s'ha acabat i, en els informatius, s'hi observen nivells de sectarisme i d'espanyolització dels continguts que fan angúnia. Avui dia, veure les notícies de «la nostra» sense proferir crits d'indignació és gairebé impossible, sobretot quan els presentadors repeteixen «aquí, a Espanya», o quan transformen unes escaladores catalanes en «les primeres espanyoles que han pujat a l'Everest», o quan proclamen (amb una alegria que se suposa que hem de compartir) que «s'han classificat tants espanyols per a l'eliminatòria següent» d'alguna competició esportiva o, quan la notícia és l'enèsima enquesta de la Direcció General de Política Lingüística per demostrar que el català va bé, apareix a la pantalla un tioletet que diu: «Un país, dues llengües»<sup>15</sup>.

### El paper normalitzador del professor Buenafuente

L'amic Buenafuente ha estat durant molts anys una estrella mediàtica de TV3 i un bon exemple de què és l'autoodi i de com es pot contribuir a destruir una comunitat i una cultura sense que es noti, perquè extingir-se rient deu ser menys dolorós que fer-ho lluitant. Quan li van cridar l'atenció perquè utilitzés més el català i millorés la qualitat de la llengua en els seus programes, Buenafuente va respondre que «a ell no li pagaven per fer de mestre, sinó per fer riure». Aquesta resposta val la pena analitzar-la des de dos vessants:

1) Buenafuente era mestre o no? Si ho era, què ens ensenyava?

2) Si és veritat que feia riure, com ho aconseguia? És a dir, de què reia Buenafuente?

Gràcies a la seva enorme popularitat, penso que, malgrat que ell ho negués, era mestre, perquè influïa en la percepció de la realitat de la gent del carrer i, a més, va fer escola entre els professionals del ram dels «comunicadors». La conyeta fàcil, sobretot a costa dels febles i els oprimits, s'ha anat escampant, i s'ha posat sospitosament de moda riure's de la Moreneta, de sant Jordi, etcètera. Jo he vist periodistes de



la ràdio fent-se un tip de riure sobre el nostre patró a la seva paradeta de Sant Jordi i, tot seguit, posant-se mortalment seriosos perquè se'ls acostava el president de la Asociación de Víctimas del Terrorismo. Buenafuente, doncs, no solament era mestre sinó que, en cada programa, tenint en compte la llengua usada i el tipus de convidats, ens donava tota una lliçó del que en Joel Joan va anomenar «normalització espanyola».

Però sovint també es reia directament del català, com quan es burlava de pa-

raules com «esvoranc» o promovia barbarismes com «matxembrat». Una interpretació possible del rerefons del seu particular sentit de l'humor seria aquesta:

1) El català, si no és castellanitzat, com el seu, no fa riure.

2) Tot el que és genuí, és a dir, català, és ridícul i, per tant, qualsevol personatge que tingui la desgràcia de ser «massa català», com Xirinacs o els Pets, quan sortia en els seus programes era ridiculitzat sistemàticament. Buenafuente també es reia de tots els derrotats (en «modern», de tots els fracassats): per exemple, els republicans dels anys trenta eren, segons ell, una colla de «pringats». En conclusió, que, pel fet de ser catalans, som fracassats i dignes de ser escarnits per la televisió per personatges tan simpàtics com Buenafuente.

### Genocidi cultural a la secció de joguines

No voldria acabar aquest article sense apuntar un tema que no és de cap manera anecdòtic, perquè, encara que no tingui gaire a veure amb la problemàtica del «cosmopolitisme», és una conseqüència directa de la confluència perversa entre la nostra condició de poble colonitzat i el fenomen de la globalització. No vull entretenir-m'hi gaire; anem directament a les conseqüències: de què serveix als nostres infants saber català o, si són petits, *només* català quan van al cinema a veure una pel·lícula que només els ofereixen en castellà<sup>16</sup> o quan entren a la secció de joguines d'uns grans magatzems o d'una botiga i les joguines els parlen en castellà o en anglès? A casa, des del dia de Reis tenim una granota «didàctica» que, en prémer-la, diu «Hola, soy Croki, juguemos», canta l'alfabet i els nombres en castellà i ensenya als nens catalans a dir «por favor», «gracias» i «buenas noches».

Em temo que n'hauem de continuar parlant.◆

<sup>12</sup> Cal felicitar l'Avui per haver superat de moment la seva crisi financera, però sense deixar de demanar-nos quin preu haurà de pagar pel fet que un dels nous socis majoritaris de l'empresa ho sigui també del sinistre *La Razón*. El dia 13 de gener d'enguany, a la portada, l'Avui tractava Bernat Joan de «diputat espanyol» al Parlament europeu (l'edició digital deia, en canvi, «d'Espanya»).

<sup>13</sup> Com va escriure Aldous Huxley, «les desferres no mereixen una crítica, només se'ls concedeix una nota breu». La cultura catalana, per a aquests mitjans, deu ser, doncs, una desferres, un vestigi anacrònic del qual, de tant en tant i per compromís, no hi ha cap més remei que informar.

<sup>14</sup> L'ex-rector de la Universitat de les Illes, Nadal Batle, ja va advertir l'any 1991 que TV3 és l'instrument més poderós i subtil d'espanyolització, perquè utilitza «la tècnica del cavall de Troia. Tot hi està absolutament dirigit a espanyolitzar, per fer perdre la consciència de catalans». Citació recollida per Quim Gibert en el seu capítol de l'obra *Autoestima i Països Catalans*.

<sup>15</sup> *Telenotícies migdia* del 21-4-2004.

<sup>16</sup> Sovint, a més, en dialecte madrileny: «¿Qué pasa, tronco?»